

Med brigader i strid

En ledamot berättar från Kongo

av Olof Santesson

TITEL

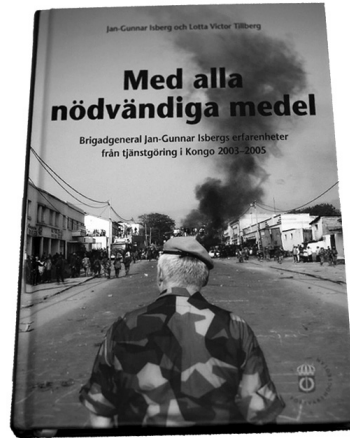
Med alla nödvändiga medel:
Brigadgeneral Jan-Gunnar Isbergs
erfarenheter från tjänstgöring i Kongo
2003–2005

FÖRFATTARE

Jan-Gunnar Isberg och
Lotta Victor Tillberg

FÖRLAG

Försvarshögskolan, Livonia Print,
Lettland 2011

CHEF FÖR EN brigad i upprepade strider. Det har inte många svenskar varit under ett drygt halvsekels fredsooperationer i FN-regi. Närmare bestämt är de två. Den förste var Jonas Wærn, som i början av 1960-talet förde befälet över en svensk och en irländsk bataljon i Katanga under den tidens inbördeskrig i Kongo. Den andre är Jan-Gunnar Isberg, som 2003–2005 var i elden med två olika brigader i samma plågade land. Man kan inte tala om en svensk officersprofil till det yttre. Här skiljde de sig ifrån varandra: en lång och flott, en litet kraftigare. Men båda visade sig vara krigare när det gällde.

Likt Wærn, som på sin tid delade med sig av sina upplevelser, har ledamoten Isberg efter hemkomsten till Sverige många gånger berättat om de strider han ledde. Att han till sist också har skrivit ned vad han var med om i en bok med titeln *Med alla nödvändiga medel*, efter det starkaste mandat FN:s säkerhetsråd kan tillgripa,

är glädjande. Det ger möjligheter för hans många åhörare att gå tillbaka och studera händelserna på kammaren. En engelsk upplaga utgavs i april 2012, och Isbergs insatser har med rätta uppmärksammats utomlands.

Uppdraget till boken, som Isberg har författat tillsammans med forskaren Lotta Victor Tillberg, är ingen liten beställning. Den ska i ett ”kunskapsteoretiskt perspektiv” (det heter så) beskriva hur han har hanterat FN-uppdragets utmaningar. Den ska möjliggöra för andra som kan komma att ställas inför liknande problem att ta del av hans erfarenheter. Den ska användas som läromedel och referenslitteratur inom både Försvarsmaktens och Försvarshögskolans utbildning och forskning.

Efter att ha tagit del av sådana krav på den kronologiska framställningen har en läsare väl viss rätt att förvänta sig ett pedagogiskt snarast mönstergillt arbete; så tydligt, glasklart och sammanhängande som

det någonsin är möjligt. Här är det dock litet svårt att hänga med för den som inte besitter en sådan formidabelt snabb uppfattning och inlevelseförmåga som kanske utmärker elever på FHS.

Lotta Victor Tillbergs intervjuer och Isbergs egen insamling av minnesanteckningar och annat arbetsmaterial har inte dämpat hans berättarförmåga, och det är bra. Men litet kunde ha tuktats i klarhetens namn. Med stadigare finish skulle materialet ha kunnat presenteras aningen mer noggrant; nu känner man sig ibland lätt förvirrad bland allt som presenteras. Ett förord av Lotta Viktor Tillberg jämte ett avsnitt av Isberg, ”Hur det började”, sätter i alla fall scenen med Kongo som en kollapsad stat (failed state); gott så långt.

Landet hemsöktes av ett första inbördeskrig 1996–1997 i spåren på folkmordet på tutsier i det angränsade Rwanda några år tidigare. Nordöstra Kongo hade sin egen tutsibefolkning och hade översvämmats av flyende hutuer. Härskaren Mobutu flydde, men 1998 angreps segraren Laurent Kabila av en rad grupper (nyss hans allierade) och grannländer i vad som har kallats ”Afrikas världskrig”.

1999 ingrep FN och inrättade MONUC (Mission de l’Organisation des Nations Unie en République Démocratique du Congo), ursprungligen en observatörmission, året därpå utvidgad till att omfatta såväl drygt 5 000 soldater, fördelade på sektorer, som 500 observatörer. Ett fredsavtal framförhandlades 2002, utan att förhindra nya fientligheter. Kabila mördades och efterträddes av sonen Joseph Kabila.

Sommaren 2003 var landets armé inte pålitlig, delvis ihopsatt av befälhavare och förband som nyss varit rebeller och kanske fortfarande var det. Läget var som värst i öster vid den porösa gränsen till Rwanda. Ituridistriktet i nordöst hade under våren

präglats av strider mellan den av Thomas Lubanga ledda milisgruppen UPC, med en kärntrupp på 9 000 man, och en annan grupp, FNI, vars kärna bestod av 8 000 man. Massakrer i och runt huvudstaden Bunia (130 000 invånare) hade väckt stark kritik mot FN. Ursprungliga planer inom MONUC att här sätta in en så kallad Task Force (TF 2) förslog inte, FN-högkvarteret började organisera ett större ”robust” förband, det som skulle bli Ituribrigaden.

En operativ uppgift

I avvaktan på dess färdigställande hade Frankrike svarat för en snabbinsats av en bataljon med tilläggsförband, sk enablers. Isberg liknar styrkan vid en EU-stridsgrupp i mindre skala, med 1 300 man på plats i Kongo och några hundra i underhållsbasen vid Entebbes flygplats i Uganda. Operationen, benämnd Artemis och uppmärksammad hos oss genom att ett svenskt specialförband deltog, inleddes i juni för att avslutas i augusti. Därefter var det dags för MONUC att visa vad FN kunde.

Det är i ett politiskt rörigt övergångsskede, där Kabila omges av fyra vicepresidenter (många hans fiender), som Isberg sommaren 2003 utses till MONUC:s biträdande militäre chef, Deputy Force Commander, under generalmajor Mountaga Diallo från Senegal med säte i huvudstaden Kinshasa. Efter en vecka, i början av augusti, får Isberg till sin glädje en i högsta grad operativ uppgift att dessutom föra befälet över den under uppbyggnad varande Ituribrigaden. Senare ska han även få motsvarande befäl längre söderut, Kivubrigaden.

Ett konventionellt och möjligen tråkigt grepp hade här varit att – gärna efter någon färgstark spelöppning – samlat beskriva hur MONUC på uppdrag av FN-ledningen (DPKO, Department of Peacekeeping

Operations) ledningsmässigt var uppbyggt civilt-militärt, vilka som var de viktigaste befattningshavarna från generalsekreterarens representant i Kongo (SRSG, Special Representative of the Secretary General, med två ställföreträdare) och nedåt, militärt vilka förband som fanns att tillgå och hur de var sammansatta, en *Order of Battle* om man så vill.

Ävenledes kunde det ha varit bra om man tidigt hade getts ett begrepp om hur såväl FN:s organ som den kongolesiska armén militärgeografiskt var indelade. Nu uppenbarar sig under framställningen nummersatta sektorer och olika styrkor (Task Forces) liksom militärregioner, vilkas lokala belägenhet och ställning i befälshierarkin i många fall inte riktigt klaras ut. Bataljoner sätts in utan att det framgår hur fullständiga de är; ibland står namnet bara för ett enstaka kompani.

Isbergs olika brigadstaber behandlas rudimentärt, vilket väl ändå måste kunna ses som en brist. Läsaren lär känna namnet på enstaka adjutanter och G 3, operationsofficerare, men knappast mer. Har han en ställföreträdare från början och i så fall med vilka huvuduppgifter? Först senare dyker en sådan högre befälsfigur upp. Annars nämns mest att en kanadensisk överste och en brittisk överstelöjtnant hjälper till att organisera staben. I övrigt, bland myllret av personer i olika positioner (en förteckning hade inte skadat) nämns somliga vid hela namn och hemhörighet, andra får endast efternamn. I det rika kartmaterialet saknas några gånger en skala, dessvärre särskilt i den operation som särskilt analyseras i raden av 35 stycken!

Sambandsfrågorna hade nog också varit värda en starkare belysning med tanke på att förbanden ofta(st) var utspridda och särskilt som Isberg på ett ställe talar om svårigheter med kontakterna mellan

brigadledningen och bataljonerna. Där emot förefaller kommunikationerna med FN-staben i Kinshasa (telefon, epost) av allt att döma ha fungerat problemfritt, vilket var på gott och ont utifrån den operativa chefens behov av handlingsfrihet. Kommandospråket inom brigaden var engelska enligt en upplysning längre bak i boken. Klarar sig Isberg utan franska eller kännedom om lokala dialekter i snabba lägen där han personligen konfronterar hoppar av dissidenter?

Informationstjänsten som operativt verktyg under en fredsinsats brukar med rätta diskuteras och borde ha en given plats i en lärobok. Kanske sköttes allt detta psykologiskt så viktiga – gentemot civilbefolkningen, hemmapubliken och inte minst den egna truppen – av högkvarteret i Kinshasa, vilket i så fall skulle ha avlyft en börda från brigadchefen. Men om hur uppgiften löstes, inte ett ord hos Isberg. Massmedieskildringar från oroshärdar återges med för FN besvärande uppgifter, men inte om eller på vad sätt de hanterades av organisationen. Problem med FN-soldaters kvinnosyn, för att nämna ett annat nedslående fenomen endast snuddas vid. Mer krävs nog numera.

En författare väljer vad han vill ta upp, men det känns som om berättartillfällen har gått förlorade. Kanske kunde Lotta Viktor Tillberg, som i boken skriver om ”Erfarenhetens betydelse för kunskapsutveckling i militär praktik”, eller någon annan ha hjälpt till att stötta upp pedagogiken framför allt i Isbergs ramtext och täta sådana luckor som ytterst går tillbaka på dennes iver att berätta från stridsfältet.

Att ovanstående lyfts fram kan förfalla kinkigt i överkant. Påståendet att Isberg knappast har åstadkommit en för läsfrståelsen helt tillgänglig text får naturligtvis inte skymma det verkligt väsentliga: han

visar upprepade gånger sin ledarförmåga i strid – och han har något substantiellt att berätta om villkoren för militära chefer i kritiska fredsinsatser under FN- eller Natoflagg.

Vad hade han att starta med? Operation Artemis hade satt sig i viss respekt och förbjudit milisen att öppet bära vapen, men vapen fanns i förläggningar, privatbostäder och i dolda förråd. Fransmännen hade opererat samordnat med en FN-bataljon från Uruguay, URUBAT, från juli också en bangladeshisk bataljon, BANBAT, och från mitten av augusti en bangladeshisk helikopterbataljon, BANAIR. Tillsammans med – vad man efter hand kan läsa sig till i boken – ett militärt ledningsorgan i Bunia (staben för sektor 6) skulle dessa bataljoner ingå i Ituribrigaden. Av detta något improviserade embryo väntades en handplockad svensk officer skapa ett slagkraftigt förband.

Strid från början

Hur det kan vara att som nytillsatt chef dyka upp i en internationell miljö visar Isbergs och hans franske adjutants ankomst den 6 augusti som brigadens enda två européer. En hedersvakt stod uppställd, men brigadchefen berättar att han därefter inne i staden inte kände sig påfallande välkommen av vare sig den högste civile representanten, Director of Office, eller sektorchefen. Ett särskilt frostigt möte blev det med chefen för BANBAT, som tydligen hade trott att han inte skulle vara underordnad utan leda den ovan nämnda Task Force 2. Isbergs första uppgift blev att reda ut hur bostadsfrågan skulle ordnas på den tilltagsne bataljonschefens bekostnad – ett exempel på en strid som måste tas.

Annars var uppenbart Isberg så redo för uppgiften som han kunde vara. ”Jag

kände mig faktiskt trygg med mina kunskaper om och träning i brigadkonceptet”, skriver han. Särskilt nämner han sina tre år på Försvarshögskolan, generalstabskårens årliga fältövningar, krigsplacering hemma som brigadchef och i ledningen av Sveriges militära stöd till staterna i Baltikum. Helt färsk i Afrikamiljön var han. Men han hade gått tillväga som en chef i utlandstjänst måste göra och noga studerat FN-mandatet och reglerna för våldanvändning, och, tydligen från första början, visste han vad han ville.

Brigaden skulle användas rörligt – med som en ofrånkomlig följd att man efteråt skulle komma att utrymma områden som nyss hade tagits. Marktrupp skulle kunna sättas in med understöd av vanligtvis två attackhelikoptrar, effektiva vapen som inga miliser hade några bra motmedel mot. I MONUC-högkvarteret och FN-högkvarteret i New York hade man tvärtom tänkt sig en statisk gruppering, och Isberg berättar att det krävdes gräl med Force Commander innan planeringen ändrades till det ur brigadchefens synvinkel bättre.

MONUC var enligt FN-stadgans kapitel VII auktoriserad att använda ”alla nödvändiga medel” för att skydda civilbefolkningen. Här ingick stöd för DDR-åtgärder (Disarmament, Demobilisation och Reintegration), för etablering av demokratiska institutioner och kommande allmänna val. ”Mandatet och reglerna för våldsanvändning (Rules of Engagement) var sådana att det för en drivande militär chef på marken i stort sett inte fanns några begränsningar”, skriver Isberg. Han skulle dock få erfara att han inte alltid kunde få som han ville.

En internationell fredsmission är sällan idealiskt sammansatt. Moralen i URUBAT var inte den bästa sedan bataljonen hade

kritiserats för passivitet under vårens massakrer och chefen var ”mycket trött”. Kompletterande utbildning inleddes omgående, men bataljonen kunde Isberg inte lätt bli av med, och den kom att ingå i båda hans brigader och skulle vålla honom fortsatta bekymmer.

Kraven på ”robusthet” var heller inte tillfredsställda vad det gäller förbandens utrustning. Isberg har en lång lista över vad som felades. Man hade i New York (DPKO) glömt bort hela organisationen för flygunderstöd, inklusive samverkanspersonal (FAC, Forward Air Controllers) och radioapparater. Det var bland det första som Isberg fick se till att få ordnat. Annat som saknades var t ex förmåga att flyga nattetid och snabbgående beväpnade båtar för att stoppa vapenflödet över gränssjöarna i öster. Man inser att FN har svårt att gå igång med redan kompletta manöverförband. Förhoppningsvis är Nato bättre här.

Brister får en militär chef leva med. Någon timme efter det att Isberg den 1 september 2003 övertagit Artemis del av ansvaret för Bunia gjorde han en rivstart med patruller över hela staden och helikoptrar i luften. Det var en styrkedemonstration, samtidigt som det visade sig att resurser saknades för att genomföra DDR-åtgärder (avrustning av miliser m m), och utbildningen av 50-60 civila poliser för rättsområdet (SSR, Security Sector Reform) var inte mycket att komma med.

Även på andra håll i boken framgår svårigheterna att effektivt samverka civilt och militärt enligt s k comprehensive approach. Någon gång kunde det mest handla om att evakuera civil personal, och särskilt besvärligt blev det när intressen kolliderade. Det gick så långt att DPKO-chefen Jean-Marie Guéhenno sade ifrån: ”You civilians, never again interfere in a military operation”.

Ituribrigadens eldprov kom i mitten av september, när Isberg uppehöll tre befattningar i vad han beskriver som ”det värsta krigsområdet i centrala Afrika”: stf Force Commander, brigadchef och tillförordnad chef för FN-kontoret (Director of Office). Den ovan nämnda UPC-milisen hade lyckats infiltrera staden med anstiften till upplöpp.

Med BANBAT grupperad vid infarter förfogade Isberg över två bataljoner inne i staden för insats mot milisen. URUBAT (- två plutoner som gard söderut) gavs order att, med militärt språkbruk, ”rensa” Bunia från söder mot norr intill en punkt där en pakistansk bataljon, PAKBAT som via en luftbro från Entebbe flugits in som förstärkning, tog över vidare norrut. När den uruguayanske förbindelseofficeren kom tillbaka med frågan om uppgiften skulle lösas (!) fann Isberg det för gott att ansluta sig till truppen och i praktiken ta ledningen som förbandsinstruktör under pågående eldstrid. Uppgiften löstes, vid mörkrets inbrott var Bunia under Ituribrigadens kontroll.

Nära ett dråpslag

Då kom vad som kunde ha blivit ett dråpslag. Force Commander Diallo ringde på uppdrag av den civila ledningen med instruktionen att UPC-ledaren Thomas Lubanga skulle eskorteras in i staden för att tala till sina anhängare. Alla fångar som hade tagits skulle släppas, d v s en lyckad militär operation skulle i praktiken omintetgöras. Här gavs ett blott alltför vanligt exempel på att mannen på platsen måste försöka hindra uppdrag som kanske bygger på högre chefs felaktiga uppfattning om läget. Isberg var som han skriver ”lojal mot mandatet” och protesterade; dess bättre sköts Lubangas besök upp på obestämd

framtid. Denne greps senare, och i mars 2012 dömdes han i ICC, Internationella brottsdomstolen i Haag, för rekrytering av barnsoldater.

I oktober 2003 var Isberg, som avlösts som brigadchef av en pakistansk brigadgeneral, tillbaka i ordinarie befattning i MONUC-högkvarteret i Kinshasa, en tid som tjt Force Commander; den ordinarie, Diallo, ersattes i december av generalmajor Somaila Ilyia från Nigeria, en chef med vilken Isberg tycks ha haft lätt att samarbeta med.

I början av 2004 beslöts att MONUC genom omfördelning av förband skulle sätta upp en andra brigad, avsedd för de båda Kivuprovinserna söder om Ituri, där en öppen konflikt blossat upp kring provinshuvudstaden Bukavu.

Efter att ha försökt mörda sin chef hade stf militärregionchefen Mutebutsi förskansat sig i stadens östra delar, under vägran att infinna sig i Kinshasa för utredning. I norra delen av staden fanns från början av mars en nyutnämnd militärregionchef Mbudja Mabe med en ungefär lika stor styrka ut armén (FARDC) som var lojal mot övergångsregeringen. MONUC ansåg att denna trupp skulle ta hand om problemet Mutebutsi.

Likafullt började den andra FN-missionen, Kivubrigaden, långsamt etableras, baserad på en sydafrikansk bataljon, RSABAT. Inte överraskande utsågs Isberg till chef men kallades snabbt tillbaka att åter leda sin gamla brigad (dess chef var hemma i Pakistan och ingen i Bunia hyste förtroende för den bangladeshiske ställföreträdaren). UPC-milisen var ånyo på framryckning norr och öster om staden, och Force Commander gav order om kraftfulla motåtgärder. Det ledde till en insats som boken särskilt lyfter fram, Operation Nyamamba, i mitten av mars 2004.

Den ska bäst följas på en karta, men i korthet satte Isberg på marken in BANBAT (ett kompani) mot ett UPC-läger söder om den kanal som delade stridsområdet mitt itu. URUBAT:s uppgift var att med ett kompani likaledes söderifrån gå över kanalen och det andra kompaniet helikopterburet mot läger norr om kanalen. En ny tillkommen nepalesisk bataljon, NEPBAT, utgjorde reserv med ett kompani. Brigadchefens plats var i en ledningshelikopter; bataljonscheferna assisterade sina kompanier, så som det var anbefallt när Isberg ledde striden.

Allt gick planenligt så när som att URUBAT:s fordonsburna kompani först körde fast och senare, vid upptäckten att en bro inte existerade, nödgades fortsätta striden till fots. Isberg skriver att han bara ingrep vid några tillfällen men hela tiden manade på förbanden genom deras bataljonschefer så att rörelsen in i milisens gruppering inte avstannade. Eldgivning från attackhelikoptrar och pansarfordon gjorde slut på allt motstånd, och milisen återhämtade sig aldrig riktigt efter detta.

I detta ganska typiska fall genomfördes, som har framgått, den isbergiska brigadens anfall av fyra från luften understödda kompanier. Det var således i 2000-talets Kongo inte fråga om sådana stora slag som när Wærn på sin tid ledde med två bataljoner i bredd, men denne hade fördelen att den ena var hans egen svenska.

Tillbaka i Bukavu fortsatte Isberg arbetet att bygga upp Kivubrigaden med bl a den allestädes närvarande URUBAT. Behovet av influgna förstärkningar blev akut när i slutet av maj den ovan nämnda Mutebutsi med stöd av upprorsstyrkor angrep Mabes regeringstroga förband, samtidigt som en dissidentarmé under brigadgeneralen Nkunda närmade sig från norr för att undsätta tutsiminoriteten i staden. Isberg evakuerade drygt 1 000 civila FN-tjänstemän

och beredde sig att avvärja Mutebutsi respektive hejda Nkunda.

En av FN:s sämsta stunder

Men nu gick det utför. Stf brigadchefen, den uruguayanske översten Arqimedes Cabrera, överlämnade mot givna order halva stadens flygplats över till Nkunda, så att den inte kunde användas av brigadens indiska helikopterförband. Med URUBAT var situationen ännu sämre än tidigare sedan order kommit från hemlandet att förluster inte tilläts; till agerandet på platsen hörde snarast myteri.

Värst av allt: Isberg tvingades i en militärpolitisk scenförändring i MONUC-högkvarteret lyda order att varken stoppa Nkunda eller avvärja Mutebutsi. Man tycks där mitt i en

kapitel VII-mission plötsligt ha påmint sig om att FN i princip skulle vara neutralt. Brigaden fick stiga åt sidan. Den 2 juni intog sålunda Nkunda Bukavo under plundring, avrättningar och våldtäkter; det var en av FN:s sämsta stunder. Visserligen avtågade Nkunda efter några dagar, men skadan var skedd. Ett annat felbeslut av högkvarteret ledde till att ett sydafrikanskt kompani på reträtt led förluster under ett eldöverfall.

Nu hade Isberg tröttnat på alla resultatlösa förhandlingar med motståndarna, tog saken mer eller mindre i egna händer och ingrep mot Mutebutsis läger inne i staden, i en senare operation revs dennes styrkor upp och flydde in i Rwanda där de internerades.

Under återstoden av året och in på nyåret 2005 genomförde Isberg sedan en rad operationer för att demobilisera dissidenter, bl a ett tag åter i ledningen för sin gamla Ituribrigad och sedan tillbaka i båda Kivuprovinserna.

I sina personliga reflexioner påtalar Isberg behovet av flexibilitet, tempo och manöverkrigföring i snabba operationer med helikopter och pansarfordon. Stridsledningen var i allmänhet i brigadformat, med bataljonscheferna medverkande som stöd även om endast något enstaka av deras kompanier sattes in; likaledes kunde inom dessa endast ett par plutoner vara engagerade men därtill en kompaniledning. Kraftsamling, ”tillräcklig överraskning” och vilseledning var viktiga framgångsfaktorer. Inom båda brigaderna var dock underrättelse- och informationsförmågan otillräcklig. Det verkar dessvärre vara tydliga problem i FN-ledda operationer; professionell fältmässighet på alla plan lyser med sin frånvaro.

Intrycket stärks under läsningen att Isberg med sin personlighet och många direkta stridsingripanden kompenserade för brister och ibland ödesdigra högkvarterbeslut. Han tycks intuitivt göra rätt saker i kritiska lägen. Det är en förmåga som inte kan läras ut, men i övrigt torde andra, trots vissa utlämnanden i boken, under Isbergs handledning få ut mycken kunskap om internationella FN-insatser på gott och ont.

Tiderna och synen på värdet av fredsin-satser har trots allt ändrats. Jonas Wærn fick efter fullbordade insatser utan chefsuppskattning på hemmaplan gå tillbaka till graden som överstelöjtnant; man kunde skylla på att han saknade den rätta högre utbildningen. Jan-Gunnar Isberg har fått sluta sin aktiva karriär som brigadgeneral – och det var väl inte bara tack vare att han en gång varit generalstabsofficer.

Recensenten är ledamot av KKrVA